

ВІДГУК

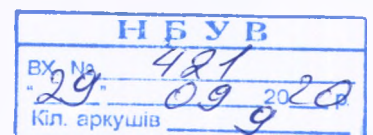
офіційного опонента кандидата наук із соціальних комунікацій
Ніколаєнко Наталії Миколаївни
на дисертацію Левченко Наталії Петрівни
«Відкриті електронні ресурси
у діяльності бібліотек закладів вищої освіти:
специфіка формування, управління, доступ»,
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій
за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство,
бібліографознавство

Бібліотека ЗВО, як відкрита соціокомунікаційна установа стрімко розвивається під впливом факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, виконуючи особливу роль у розбудові інформаційного суспільства та перетворенні бібліотек зі сховищ інформації на інформаційні центри. Тому загострюється питання модернізаційних змін специфіки формування, управління, доступу до відкритих електронних ресурсів, спонукає до пошуків нових моделей щодо формування та використання відкритих електронних ресурсів у науковій, освітній та виховній діяльності сучасного закладу вищої освіти (ЗВО), та визначення ролі бібліотеки як елемента його інформаційного простору і бібліотечно-інформаційної сфери в цілому як важливого соціального інституту в контексті сталого розвитку бібліотек в єдиному інформаційно-комунікаційному просторі України на довгострокову перспективу.

Актуальність дисертаційного дослідження Н. П. Левченко обумовлена необхідністю створення єдиного електронного інформаційного простору у ЗВО орієнтованого на реалізацію цілей освітньої діяльності, накопичення і надання навчальної та наукової інформації є нагальною потребою для бібліотек, оскільки саме у цьому контексті ініціатива відкритого доступу до електронних ресурсів позиціонується як найбільш раціональне і перспективне освітнє й дослідницьке середовище у діяльності бібліотек ЗВО.

Вагомою перевагою дисертаційної роботи, прямо зумовленою параметрами її актуальності, є спроба вирішення проблеми створення нових моделей комунікації, через відкриті повнотекстові ресурси власної генерації, та мережеві ресурси відкритого доступу. При цьому важливими для успіху залишаються питання стосовно інтеграції відкритих електронних архівів (репозитаріїв) з іншими системами електронного інформаційного середовища ЗВО та оцінка впливу відкритих електронних ресурсів на публікаційну активність і цитованість науковця, що зумовлено змінами у системі вищої освіти та визначення ролі бібліотеки як елемента інформаційного простору ЗВО.

Це узагальнено Наталією Петрівною в запропонованих моделях, інструментарії, технології формування та практичних рекомендаціях щодо розбудови відкритих електронних ресурсів для використання у науковій та

освітній діяльності сучасного ЗВО. Вирішення поставленої проблеми підкріплюється логічністю побудованої програми наукового дослідження, обраною структурою, чіткістю й взаємопов'язаністю завдань та висновків, забезпечується комплексним використанням дослідницьких підходів та методів.

Цінність роботи збільшується з огляду на те, що дисертаційне дослідження Н. П. Левченко ґрунтується на таких документах як Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» і є складовою наукових тем Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: «Розробка технологічних засад та інфраструктури формування бази знань наукової бібліотеки» (2014–2016 рр., № державної реєстрації 0114U001102) та «Розвиток інтелектуальних бібліотечних технологій організації наукових електронних ресурсів» (2017–2019 рр., № державної реєстрації 0116U007921).

Оптимально сформованою і структурованою є мета дисертаційного дослідження, яка чітко окреслює орієнтири наукового пошуку, забезпечує внутрішню організацію матеріалу дослідження й задає структурно-змістовий план роботи. У формулюванні автора метою дослідження є розробка моделей і практичних рекомендацій щодо формування та використання відкритих електронних ресурсів у науковій, освітній та виховній діяльності сучасного ЗВО, та визначення ролі бібліотеки як елемента його інформаційного простору.

Відповідно до мети дослідження здобувачка обирає завдання, яке дозволяє їй обґрунтувати теоретичну базу та методологічний інструментарій дослідження, з'ясувати стан наукової розробленості специфіки розвитку відкритих електронних ресурсів бібліотек ЗВО із застосуванням системного підходу. **Новизна** дослідження полягає зокрема у тому, що Левченко Н.П. **вперше сформовано** цілісне концептуальне бачення функцій, значення та впливу електронних інформаційних ресурсів відкритого доступу на науково-освітню діяльність ЗВО та роль бібліотек у процесі їх формування, обґрунтовано взаємозв'язок електронних інформаційних ресурсів бібліотеки з інформаційно-освітнім середовищем ЗВО та шляхи підтвердження виконання відповідних видів робіт для визначення рейтингового оцінювання викладачів у ЗВО; **запропоновано**: оптимальну систему управління та організації доступу до відкритих електронних ресурсів у бібліотеках ЗВО, зокрема модель формування та використання електронних ресурсів у бібліотеці ЗВО, модель функціонування інституційного репозитарію ЗВО, що забезпечує доступ до досліджень, відображає динаміку наукових індивідуальних інновацій та підвищує рейтинг ЗВО, основні функції профілю науковця в інституційному репозитарії як інструменту презентації його здобутків та одержанням об'єктивних даних про наукову діяльність ЗВО; **уточнено**: ефективність відкритого доступу через інституційні репозитарії, як ефективного способу обміну інформацією у сфері науки, значення та вплив відкритих електронних ресурсів на рейтингові показники та оцінку

публікаційної активності науковців ЗВО, **набули розвитку**: бібліотечний інформаційно-аналітичний супровід наукової та освітньої діяльності ЗВО на основі нових підходів з використанням бібліотекознавчих методів і комп'ютерних технологій.

Таким чином, разом з теоретичним, дослідницею одержано науково-практичний результат – розроблено модель функціонування інституційного репозитарію ЗВО для реалізації концепції відкритого доступу до результатів наукових досліджень та інформаційно-аналітичну систему «Публікаційна карта НУХТ», яка сприяє розвитку інформаційних ресурсів, забезпечує надання оперативної інформації користувачу та доступ до наукових електронних ресурсів, які є запорукою розвитку інформаційно-освітнього простору, підвищення доступності і якості освіти.

Високий науковий рівень достовірності й обґрунтованості наукових положень, висновків і результатів дисертаційного дослідження Н.П. Левченко забезпечується комплексом теоретико-методологічних підходів до осмислення сучасного стану формування, управління, доступу до відкритих електронних ресурсів бібліотек ЗВО.

Використання здобувачкою загальнонаукових принципів і методів наукового пізнання, зокрема: аналізу і синтезу, інформаційного моделювання, історичного, термінологічного, системного, соціокомунікаційного, соціологічного, інформаційного моделювання є виправданим і коректним. Їх застосування дозволило Н.П. Левченко отримати виважені, науково-обґрунтовані висновки, які мають важливе науково-теоретичне і практичне значення для теорії бібліотекознавства як складової соціальних комунікацій.

Обрана для дослідження тема є комплексною та інноваційною, цінною як для теоретико-методологічного рівня бібліотекознавства, так і науково-практичного, що підтверджується актами і довідками про впровадження результатів дослідження у Науково-технічній бібліотеці Національного університету харчових технологій.

Розв'язуючи актуальну наукову проблему, Н.П. Левченко здійснює дослідження, яке відзначається масштабністю поглядів, що опирається на міцне теоретичне підґрунтя та попередні наукові традиції. Основні положення і висновки дисертації ґрунтуються на дослідженні та аналізі наукової джерельної бази, яка включає праці теоретиків і практиків бібліотечної справи, дослідників інших сфер діяльності. Всього авторкою дисертації опрацьовано 405 документальних джерел. Це дозволило дослідниці визначити науковий апарат дослідження, логічно побудувати структуру роботи, що складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертаційного дослідження 270 сторінок, основний зміст викладено на 182 сторінках, що відповідає вимогам до дисертаційних досліджень кандидатського рівня.

У вступі дисертанткою обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; обрано теоретико-методологічні засади дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і

практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про особистий внесок здобувачки, апробацію результатів дослідження та публікації автора.

У першому розділі дисертації «**Стан наукової розробки теми та джерельна база дослідження**» представлено аналіз джерельної бази дослідження у розрізі обраних тем, які висвітлюють питання формування, управління і доступу відкритих електронних ресурсів бібліотек ЗВО. На основі аналізу опублікованих джерел, дисертанткою вивчено стан розробленості актуальних проблем розвитку відкритих електронних ресурсів бібліотек, виявлено відсутність комплексних досліджень, де б **одночасно** вивчались питання формування, управління і доступу до всіх складових елементів відкритих електронних ресурсів: електронного каталогу електронної бібліотеки, репозитарію, порушено питання неоднорідності електронних ресурсів, які не мають чіткої термінології та єдиного стандарту у визначенні «відкриті електронні ресурси», наголошено на важливості створення відкритих електронних архівів (репозитаріїв) для розвитку інформаційної інфраструктури, науки та освіти.

Слід погодитися з дослідницею, що узагальненої моделі репозитарія в Україні поки що не існує. Такий стан не сприяє ефективному та сталому розвитку бібліотек ЗВО, цілісному уявленню про роботу з відкритими електронними ресурсами бібліотек, яким належать провідні позиції в інфраструктурі інформаційного простору. Дисертанткою було акцентовано увагу на перегляді бібліотечною спільнотою наявних форм і змісту інформаційно-бібліотечної роботи в контексті місії, цілей та перспектив розвитку бібліотек.

Важливо зазначити, що у роботі проаналізовано існуючу термінологію, та нормативно-правове забезпечення, які стосуються предметної сфери електронних інформаційних ресурсів та відкритих інформаційних ресурсів та їх ролі в інформаційному забезпеченні ЗВО шляхом інтеграції різних компонентів бібліотеки в узгоджену систему як одиницю ресурсного центру знань.

У другому розділі «**Відкриті електронні ресурси бібліотек у системі вищої освіти**» дослідницею проаналізовано складові інформаційного середовища бібліотек ЗВО, обґрунтовано поділ електронних ресурсів бібліотек ЗВО на: реферативно-бібліографічні, повнотекстові, змішані. Доведено зміну пріоритетів діяльності бібліотеки ЗВО, які перейшли до обліку інформації, обробки та зберігання інформації, поширення джерел інформації, забезпечення доступу до них через наявні ресурси бібліотек та представлення їх у електронних каталогах, електронних бібліотеках, базах даних.

Детально розглянуто створення бібліотекою власних електронних ресурсів на основі масивів бібліографічної, реферативної, аналітичної інформації (формування електронних каталогів, електронних бібліотек та інституційних репозитаріїв) та виявлено, що електронні ресурси ЗВО мають специфічні властивості, до яких відносяться: значущість в підвищенні якості

підготовки фахівців, чітке цільове призначення (сприяння навчально-виховному процесу, навчально-дослідницької та науково-дослідницької діяльності), орієнтація на конкретні групи користувачів, наявність вимог до складу та структури ресурсів, контроль якості ресурсів, постійна оновлюваність ресурсів відповідно до змін навчальних планів і програм, розмежування прав доступу, захист виняткових прав творців і власників ресурсів. Підтверджено, що електронна колекція бібліотеки ЗВО є універсальною, а її тематичний склад визначається відповідно до навчально-наукового процесу університету.

Проаналізовано стан електронних каталогів ЗВО, окреслено основні напрями роботи по створенню електронних бібліотек, їх склад, структура, наповнення, пошукові можливості, програмно-технічне забезпечення, описано особливості їх застосування в бібліотеках ЗВО. Охарактеризовано електронні журнали як основне оперативне джерело інформації. Досліджено стан впровадження інформаційних ресурсів у 189 бібліотеках ЗВО різного підпорядкування (додаток Б), надано зведені показники впровадження ЕК і репозитаріїв в бібліотеках ЗВО як основних пріоритетів надання інформації про власні ресурси й доступу до зовнішніх ресурсів, які б забезпечували навчальний і науковий процеси в університеті. Наведено приклади, де основну частину ресурсів ЕБ складають електронні навчально-методичні комплекси викладацького складу ЗВО. Разом з репозитаріями розвиваються е-колекції рідкісних і цінних видань.

Ми підтримуємо висновок здобувачки про те, що у ЗВО формується єдине електронне інформаційно-освітнє середовище, яке поєднує всесвітню мережу Internet, власні інформаційно-освітні ресурси, що генеруються самими університетами, програмно-технічні та телекомунікаційні засоби, правила їх підтримки, адміністрування та використання, організацію та управління навчальним процесом, науковими дослідженнями та професійним консультуванням. Все це в сукупності сприяє підвищенню якості навчання та наукових досліджень ЗВО.

Дисертанткою доведено, що ядром системи управління електронними колекціями у бібліотеці є комплекс взаємопов'язаних логічних процесів та операцій, що потребують певних організаційних, технічних, технологічних рішень у розв'язанні великого кола питань при відборі, придбанні, каталогізації, збереженні та організації доступу до інформаційних ресурсів. Також дисертантка дійшла висновку, що управління електронними ресурсами ЗВО здійснюється в рамках єдиного програмно-технічного комплексу та окреслила основні завдання і проблеми, які бібліотеки ЗВО мають вирішувати при організації і запровадженні електронних колекцій та шляхи їхнього подолання.

Також дисертанткою, виявлено фактори, що сприяють використанню ЕОР для запровадження інноваційних підходів до навчання при очній (денній, вечірній), заочній (дистанційній, мережевій), дуальній формам здобуття освіти та вказано на фактори, що заважають у використанні ЕОР.

Важливо підкреслити, що Н. П. Левченко представлена узагальнена модель формування та використання електронних ресурсів для забезпечення навчального процесу через відповідні БД (архіви, сховища). Кожна ланка цього ланцюга послідовно зв'язана, що визначає процеси формування баз даних, і це формування може бути виконано тільки за тісної співпраці підрозділів ЗВО: деканатів, кафедр та навчально-методичних управлінь, бібліотеки.

Автором обґрунтовано і доведено, що одним із напрямів розвитку електронних інформаційних ресурсів у системі вищої освіти є формування інституційних репозитаріїв, що дозволяє університетам на основі бібліотек створювати базу для подальшого висвітлення результатів наукової діяльності ЗВО, а також сприяти публікаційній активності науковців. Використання ресурсів Національного репозитарію академічних текстів (НРАТ) та відкритих електронних архівів (інституційних репозитаріїв) ЗВО буде реальним та дієвим механізмом виявлення і покращення академічної доброчесності.

У третьому розділі «Репозитарії як складова відкритих електронних ресурсів бібліотеки та їх роль у науковій комунікації» складається з п'яти підрозділів, де розглянуто електронні інформаційні ресурси, як складові документно-інформаційних ресурсів бібліотек, що постійно зростають і потребують нових форм роботи для якісного забезпечення освітнього процесу ЗВО. Розглянуто систему управління інституційним репозитарієм, представлення їх у світових реєстрах електронних ресурсів, обґрунтовано значення ресурсів відкритого доступу для формування бібліометричних та наукометричних показників ЗВО, представлено алгоритм функціонування відкритого електронного архіву ЗВО та викладено досвід роботи зі створення інституційного репозитарію НУХТ – відкритого електронного архіву eNUFTIR (акт впровадження, додаток Г). Сформовано та апробовано в контексті інформаційного забезпечення наукової діяльності ЗВО інформаційно-аналітичну систему «Публікаційна карта НУХТ» (додаток Г, «Акт впровадження інформаційно-аналітичної системи „Публікаційна карта НУХТ”»).

У викладі матеріалу третього розділу прослідковується притаманна дослідниці логічність в аргументації та висновках. Важливим результатом дисертаційного дослідження є запропонована автором інформаційно-аналітична система «Публікаційна карта НУХТ», яка є результатом об'єднання різних видів і типів інформаційних ресурсів для формування єдиного інформаційно-комунікаційного простору та розширення доступу користувачів до наукового доробку ЗВО, а також забезпечення якісного інформаційного супроводу для реалізації завдань, зокрема інформаційно-аналітичної діяльності ЗВО. Розроблена інформаційно-аналітична система «Публікаційна карта НУХТ» дозволяє вирішити питання ефективного пошуку та зберігання інформації з метою інформаційного забезпечення наукової спільноти університету. Однією з основних властивостей цієї

системи є орієнтація на висвітлення публікаційної активності університету з гіперпосиланнями на повнотекстові документи у відкритому джерелі.

Формування інформаційної системи «Публікаційна карта НУХТ» забезпечує вирішення низки запитів користувача:

- оперативний доступ до інформаційних ресурсів, у т. ч. до баз Scopus, Web of Science, Google Scholar, eNUFTIR;

- надання інформаційно-аналітичних послуг, у т. ч. зведених статистичних показників публікаційної активності науковця університету;

- забезпечення конкурентного підходу при визначенні рейтингу викладача, кафедри, факультету / інституту / університету;

- представлення наукового доробку вчених університету;

- підвищення якості обслуговування.

Дисертантом адаптовано інформаційно-аналітичний ресурс «Публікаційна карта НУХТ» для використання інформації, зокрема метаданих документів, необхідних для заповнення науковцем електронного звіту виконання індивідуального плану в єдиній інформаційній системі університету «Деканат-Р-Університет», також для підтвердження виконаної роботи з підготовки та видання навчально-методичної літератури, наукової роботи університетського чи національного рівня науковець має занести інформацію до системи «ПС-Кафедра» – бібліографічний опис документа або посилання на повний текст у поле «Фактичне виконання видів робіт». При використанні інформаційно-аналітичної системи «Публікаційна карта НУХТ» науковець економить час на пошук необхідної інформації та звільняє себе від копіювання та додавання ксерокопій паперових підтверджень, для підтвердження університетом статусу національного. (розробник – ПП «Політек Софт»).

Окремим аспектом інформаційно-аналітичної системи є виконання пошукових запитів за ключовим словом, прізвищем науковця, роком публікації.

Також хочемо відзначити доцільність розробки і впровадження інформаційно-аналітичної системи «Публікаційна карта НУХТ», яка сприяє розвитку управління інформаційними ресурсами та здійснює інформаційний супровід науково-дослідної роботи в університеті

Позитивним є те, що дослідницею представлено модель функціонування інформаційно-аналітичної системи «Публікаційна карта НУХТ», де згенеровано зібрання інформації, яка необхідна для науковця при виконанні індивідуальних завдань, а також для університету для забезпечення організації освітнього процесу за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Запропонована модель здатна системно підтримувати інноваційну активність науковців та є запорукою розвитку інформаційного освітнього простору та підвищення доступності та якості освіти.

Висновки, зроблені автором в процесі роботи над дисертацією, відповідають меті й завданням дослідження, містять доказове та логічне узагальнення отриманих результатів.

Зміст автореферату дисертації повністю розкриває основні положення і результати дисертаційної роботи, які достовірні, мають наукову новизну та відповідають вимогам МОН України до кандидатських дисертацій. Тема дослідження відповідає паспорту спеціальності 27.00.03 – Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Теоретичні та науково-прикладні результати дисертації в повному об'ємі викладено у 12 публікаціях. Серед яких них: 6 – одноосібних статей в українських наукових фахових виданнях; 1 – одноосібна стаття в зарубіжному науковому виданні, 4 – тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, 1 – праці, які додатково відображають наукові результати.

Слід відзначити ґрунтовну апробацію результатів дисертації на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Публікації повністю відображають основні наукові положення, висновки та рекомендації дисертації.

Відзначаючи вагомість і повноту проведеного дослідження, слід зазначити, що в цілому позитивне враження від дисертаційної роботи не виключає деяких дискусійних моментів, зауважень та побажань, які сприятимуть якнайповнішій та об'єктивнішій характеристиці отриманих результатів:

1. У роботі багато уваги приділено технологічним аспектам збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку, розповсюдження інформації та надання доступу до неї. У цьому контексті ініціатива відкритого доступу до електронних ресурсів позиціонується як найбільш раціональне і перспективне освітнє й дослідницьке середовище у діяльності бібліотек ЗВО, що безумовно є базисом для впровадження нових моделей комунікації, а це потребує нових форм взаємодії наукових, науково-педагогічних, педагогічних працівників ЗВО та бібліотечних фахівців. Але досить пасивно піднімається питання адаптації бібліотечних кадрів до опанування інноваційних технологій управління відкритими інформаційними ресурсами, що є нині актуальним для консолідації розпорошених зусиль для забезпечення широкого доступу до інформаційного простору бібліотеки ЗВО та ефективного використання його можливостей.

Ці важливі аспекти успішної адаптації бібліотечних фахівців до опанування інформаційних технологій, створення єдиного інформаційного простору можуть стати об'єктом подальших наукових досліджень дисертанта.

2. У дисертаційному дослідженні дисертанткою не повністю розкрито досвід українських та зарубіжних бібліотек по впровадженню власних інформаційно-аналітичних систем, тому для повного розуміння суті питання необхідно продовжити подальші наукові розвідки з поглибленим вивченням питання щодо їх програмного забезпечення, чи підпадають вони під аналіз критеріїв рейтингування Webometrics, реєстрації поєднанні з іншими методами збору інформації.

3. У дослідженні текстові посилання не згруповано за абеткою прізвищ авторів, що вносить певні незручності у роботі із списком використаних джерел.

Висловлені зауваження не є визначальними, вони носять рекомендаційний характер і не впливають на загальну високу оцінку здійсненого дослідження.

В цілому робота Наталії Петрівни Левченко є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано вагомі науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують теоретичні і практичні засади впровадження нових моделей наукової комунікації (узагальнена модель формування та використання електронних ресурсів для забезпечення навчального процесу через відповідні БД і модель функціонування інституційного репозитарію ЗВО) і їх впливу на науково-освітню діяльність ЗВО та роль бібліотек у цьому процесі.

Дисертаційне дослідження Н. П. Левченко «Відкриті електронні ресурси у діяльності бібліотек закладів вищої освіти: специфіка формування, управління, доступ» відповідає існуючим вимогам п.п.9,11,12,13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановою КМУ № 656 від 19.08.2015р., №1159 від 30.12.2015р. та № 567 від 27.07.2016р.), а її автор – Наталія Петрівна Левченко – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій (доктора філософії) за спеціальністю 27.00.03 – Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Офіційний опонент,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
директор Наукової бібліотеки
Харківського національного технічного
університету сільського господарства
імені Петра Василенка

Н.М. Ніколаєнко

Н.М. Ніколаєнко
ЗАСВІДЧУЮ
Керівник відділу господарства ХНТУСГ